

**ЎЎЗАДАГИ КЎСАК ҚУРТИГА ҚАРШИ КИМЎВИЙ ПРЕПАРАТЛАР
САМАРАДОРЛИГИ.**

Рахимов Мансурбек Мавлонжонович

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти
доценти

Шодмонов Алижон Солижон ўғли

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти
магистранти

Аннотация: Ўўза зараркунандаларига қарши биринчи навбатда кимўвий препаратларни тўғри танлаш, атроф муҳит мусаффолигини сақлаган ҳолда, экинларни зарарли организмлардан химоя қилиш долзарб ҳисобланади. Мақолада кузги тунлам биоэкологияси зарари ва унга қарши самарали перитроидлардан Имудо Стар 65% эм.к 2,0 л/га қўлланилиб юқори биологик самарадорликка эришилганлиги илмий асосланган.

Калит сўзлар :ўўза, кузги тунлам, пестицид, Гурел грант 40 % эм.к, Имудо Стар 65 % эм.к

Аннотация: В первую очередь важно правильно подобрать химические препараты против вредителей хлопчатника, защитить посеы от вредных организмов при сохранении чистоты окружающей среды. В статье научно обосновано, что высокая биологическая эффективность была достигнута при применении Имудо Стар 65% ем.к 2,0 л/ч на повреждение биоэкологии паслена осеннего и эффективно против него.

Ключевые слова: хлопчатник, паслен осенний, пестициды, Гурел Грант 40% эм.к, Имудо Стар 65%

Annotation: First of all, it is important to choose the right chemicals against cotton pests, to protect crops from harmful organisms while maintaining a clean environment. The article scientifically substantiates that high biological efficiency was achieved by using Imudo Star 65% ed. to 2.0 l/h to damage the bioecology of autumn nightshade and is effective against it.

Key words:cotton, autumn nightshade, pesticide, Gurel grant 40% feed. k, Imudo Star 65%.

Долзарблиги Бугунги кунда дунёни юздан ортиқ мамлакатларида пахта етиштириб келинади. Жумладан, “Америка Қўшма Штатлари, Хитой, Австралия, Исроил, Ҳиндистон ва Бразилия каби 80 дан ортиқ мамлакатларида жами 32-33 млн гектар майдонда ғўза экилиб, ҳар йили 25 млн тоннага яқин пахта толаси етиштирилади”. Ҳозирда жаҳон қишлоқ хўжалигида пахта ва бошқа экинлар етиштириб, сифатли ва мўл ҳосил олиш учун зараркунанда ҳашаротларга қарши уйғунлашган кураш усуллари қўллаш долзарб бўлиб қолмоқда.

Дунё бўйича йилдан-йилга ҳашаротларнинг сезиларли даражада кўпайиши атроф-муҳит ўзгаришига, шунингдек флора ва фаунага ҳам ўз таъсирини кўрсатмоқда. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги бўлими маълумотларига қараганда, биргина зараркунандаларнинг салбий таъсири дунё қишлоқ хўжалигида ўртача 1,4 триллион долларга тенг деб баҳоланиб, бу глобал ялпи ички маҳсулотнинг 5 % ни ташкил этади. Шунга кўра, биринчи навбатда зараркунандага қарши кимёвий препаратларни тўғри танлаш инсоният соғлигини асраш, жаҳон мамлакатлари аҳолисини қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига бўлган талабини қондириш, атроф муҳит мусоффолигини сақлаган ҳолда, экинларни зарарли оранизимлардан ҳимоя қилиш долзарб ҳисобланади.

Кузги тунлами (*Heliothis armigera*) ғўзада кенг тарқалган зараркунандалардан бири бўлиб унинг қуртлари 34 та хилдаги ўсимлик оиласига мансуб бўлган, 100 лаб турларга зарар етказди. Унинг энг хуш кўрган ўсимлиги, ғўза, беда, маккажўхори, ғалла ва полиз экинлари шунингдек ёввойи ўтлардан печак, олабута ва бошқалар ҳисобланади. У тухумларини ўсимлик илдизи ёнидаги қисмларга ва тупроққа биттадан ёки айрим ҳолларда тўп-тўп қилиб қўяди. Қуртлари 30-40 кун яшаб шу вақт мобайнида 5 марта пўст ташлайди. Олтинчи ёшдаги қурт озиқланиб бўлгач тупроқда ғумбакка айланади. Унинг кушандалари йиртқич ва паразитларнинг 50 турдан ортиғи рўйхатга олинган [1; 88-92 б].

Кузги тунлам капалагининг қаноти ёзилганда 4 см га боради. Олдинги қаноти сарғиш кулранг, орқа қаноти эса тўқ томирли оқ тусда. Кузги тунлам тухумининг диаметри 0,63 мм келади. Кузги тунламнинг етук қурт 5 см га етади. Унинг кўкиш кулранг танаси биқинларидан иккита ноаниқ йўл бўлиб, бу орқа қон томирининг хира-шира кўринишидир. Ғумбаги оч қўнғир бўлиб, бўйи 14-20 мм га боради. Унинг охирги сигментида 2 та айри тиканчаси бор [2; 43-48 б]

Капалаклар учиб чиққандан сўнг қўшимча (гул нектари) озиқланади. Бир неча кун ўтгач, тухум қўйиш учун ўтлар, сийрак айниқса тез қурийдиган енгил тупроқли далаларни танлайди. Капалаклар ўз тухумларини қора ит узумнинг ёш кўчатларига (70-80 %) қўйишни ёқтиради. Қўйилган тухумлардан 5-12 кун ичида қуртлар чиқиб, улар кундузи бегона ўтлар остидаги тупроқ юза қаватида беркиниб, кечалари тупроқ бетига чиқади. Зараркунанда 3-4 марта авлод бериб, уни биринчи насли ғўза ёш кўчатлари учун бир мунча хавфли бўлиб, экинга май, июн ойларида зарар етказиши мумкин. Харорат йиғиндиси 4000С бўлганда қишлоғга кетади [3;101-108 б]

Кузги тунлам капалаги ҳаво харорати +100С бўлганда ривожлана бошлайди. Бир авлодининг тўлиқ ривожланиши учун самарали харорат йиғиндиси 5500С бўлиши керак. Тухум ривожланиши учун 500С, қуртлик даври учун 3500С ва ғумбагининг ривожланиши учун 1500С ҳаво харорати +250С ва ундан паст бўлганда кузги тунламнинг ёш қуртлари қишлоғга тайёргарлик кўра бошлашига эътибор бериш керак.

Ўсимликларни ҳимоя қилиш соҳасида охириги 25 йил ичида дунё миқёсида янги гуруҳ препаратлар-мустаҳкам ўрин эгаллади. Синтетик пиретроидлар циклопропан кислоталари маҳсули бўлиб, табиий пиретринлардан ёруғликка чидамлилиги билан фарқ қилади. Шунинг билан бирга улар одам ва ташқи муҳит учун камроқ хавфлидир, чунки улар жуда оз миқдорда ишлатилиб, нисбатан қисқа муддат ичида хавфсиз моддаларга парчаланиб кетади. Кўсак қурти зарарланиш даражасига қараб бир неча дақиқадан бир неча соат ичида ҳалок бўлади. Кўпчилик пиретроидлар бир йўла тухум, қурт ва етук зотга таъсир қилиши мумкин. Пиретроидлар билан ишлов ўтказиш бошқа кимёвий препаратларга нисбатан қимматга тушмайди бунга сабаб, сарфланадиган меъёрининг камлигидир. Ғўза ўсиши даврида пиретроидлар тўрт марта (25) кун оралатиб сепилади. Бу кимёвий препаратларнинг қолдиғи чигит ва мой таркибида қолмаганлиги соҳа олимлари томонидан илмий асосланган [4; 327-333 б]

Тажриба ўтказиш услуби Тажриба 3-вариант 4 қайтариқдан иборат бўлиб, Андижон вилояти, Андижон тумани, Бўтақара массиви “Ёрбоши келажиги” фермер хўжалигининг 8 гектарли ғўза майдонида Андижон-35 навида олиб борилди.

Ҳар бир вариантдан ҳисоблаш учун 100 тадан ўсимлик танлаб олинди ва шу ўсимликдан ҳар 10 кунда фенологик кузатишлар олиб борилди. Тажриба далаларида самарали кимёвий препаратларни синашда ҳар 100 туп ғўзада 10-15 та қурт тўғри келганда Ш.Т.Хўжаев

қурт мавжуд эди. Ишлов ўтказилгандан кейин 13 июл кунига келиб тажриба вариантыда тухуми 6 дона, қурти эса 1,5 дона қолганлиги кузатилди. Кимёвий препарат қўлланилгандан кейин тажриба вариантыда эса тухумига 77,7 %, қуртига 86,3 % га биологик самарадорликка эришилди. Тажриба вариантыда ғўза тунлами тухуми 100-туп ўсимликда 27 дона тухум, қурти эса 11 дона мавжуд эди. Ишлов ўтказилгандан кейин 13 июл кунига келиб тажриба вариантыда тухуми 6 дона, қурти эса 1,5 дона қолганлиги кузатилди. Кимёвий препарат қўлланилгандан кейин тажриба вариантыда эса тухумига 77,7 %, қуртига 86,3 % га биологик самарадорликка эришилди.

Хулоса ўрнида шунини айтиш жойизки - Ғўзанинг асосий зараркунандаси

Вариантлар	Текширилган кунлар	Ҳашоратлик фазаси	Кимёвий препарат шлатишдан олдинги зараркунандалар сон (100-тупдаги ўсимликда)	Кимёвий препарат шлатишдан кейинги зараркунандалар сон (100-тупдаги ўсимликда)	Биологик самарадорлик %
I-Назоарт	10.VII.13.VII	Тухум	25	27	
	10.VII.13.VII	Қурт	12		
				13	
II-Андоза Гурел Грант-40%-эм.к-1,0	10.VII.13.VII	Тухум	26		
				8	69,2
	10.VII.13.VII	Қурт	11		
				2	81,8
II-Тажриба Имудо-стар 65%-эм.к-2,0 л/га	10.VII.13.VII	Тухум	27		
				6	77,7
	10.VII.13.VII	Қурт	11		
				1,5	86,3

ғўза тунламига қарши кимёвий препаратлардан Имудо стар 65 % эм.к 2,0 л/га қўланилса юқори натижага эришилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Кимсанбоев Х.К, Очилов.Р.Э, Сулаймонов Б.А Қишлоқ хўжалик экинлари касалликлари ва зараркунандаларига қарши курашнинг

аҳволи, уни яхшилашни илмий ва амалий йўллари (марузага қўлланма) Тош ДАУ нашр тахририяти бўлими. Тошкент, 2004 й. Б.88-92

2. Алимухамедов С.Н., Хўжаев Ш.Т. Вредители хлопчатника и меры борьбы с ними. Ташкент: «Меҳнат», 1991 Б.43-48

3. Мухаммадалиев Ш.С., Сулаймонов Б.А., Рашидов М.Н. Уруғли чигитни касаллик ва зараркунандаларга қарши дорилаш бўйича тавсиянома. «Ўқитувчи» нашриёти. Тошкент-2002. Б.101-108

4. Хўжаев Ш.Т. Умумий ва қишлоқ хўжалик энтомологияси ҳамда уйғунлашган ҳимоя қилиш тизимининг асослари Т. 2019. «ООО Янги нашр нашри Б. 327-333

5. Хўжаев Ш.Т. Инсектицид, акарицид, биологик фаол моддалар ва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар (II-нашр). Тошкент: Ком-DAR, 1994 - 2004. Б.24-25